

Correctievoorschrift VMBO-GL en TL

2019

tijdvak 1

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

HISTORISCH OVERZICHT EN STAATSINRICHTING VANAF 1848

Nederland (1848-1914)

- 1 C
- 2 **maximumscore 2**
- naam van de wet: het Kinderwetje (van Van Houten) 1
 - recht van het Tweede Kamerlid: (het recht van) initiatief 1
- 3 **maximumscore 1**
(het recht van) enquête
- 4 C
- 5 C
- 6 **maximumscore 1**
SDAP
- Opmerking*
Ook goed gerekend mag worden: SDB.
- 7 **maximumscore 1**
Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (één van de volgende):
- Het doel was de financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs.
 - Het doel was dat het land geregeerd zou worden op basis van christelijke waarden/uitgangspunten / liberalen/socialisten/ niet-gelovigen buiten de (regerings)macht te houden.
- 8 **maximumscore 1**
(Wilhelmina) Drucker

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

9 D

10 **maximumscore 1**
de Centralen

11 **maximumscore 1**
Voorbeeld van een juist antwoord is:
De foto hoort bij het begin van de Eerste Wereldoorlog, want dat blijkt uit het enthousiasme/de opgewekte blik van de soldaten/de vrouwen / aan het eind van de oorlog was niet iedereen meer zo enthousiast/uitgelaten / waren de mensen droeviger/verdrietiger.

Opmerking

Alleen als na een juiste keuze een juist onderdeel van de foto volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.

12 D

13 C

Door de tijd heen

14 **maximumscore 2**

	eis	jaar
algemeen kiesrecht	(4)	(d)
caoutchouc-artikel	1	b (= 1887)
censuskiesrecht	3	a (= 1848)

indien vier antwoorden juist 2
indien drie of twee antwoorden juist 1
indien minder dan twee antwoorden juist 0

Het Interbellum (1918-1939)

15 **maximumscore 1**
Uit het antwoord moet blijken dat de regering van de Republiek van Weimar/de socialisten/de communisten schuldig is/zijn aan de nederlaag.

Vraag	Antwoord	Scores
16	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De bron is bruikbaar, omdat de generaal een ooggetuige/tijdgenoot was / zijn mening geeft over de nederlaag 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • De inhoud van de bron is niet zo betrouwbaar, omdat de (Duitse) generaal de gebeurtenissen opzettelijk anders kan hebben voorgesteld / hij de schuld (van het verlies) afschuift op anderen 	1
	<i>Opmerking</i> <i>Het antwoord bij het tweede deel van de vraag dat het de mening van slechts één persoon is, mag niet goed gerekend worden.</i>	
17	B	
18	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Een verklaring voor het productieverval is de (Franse) bezetting van het Ruhrgebied / de algemenestaking als protest tegen de (Franse) bezetting van het Ruhrgebied 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Dawesplan 	1
19	B	
20	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • (nummer) 1 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • (nummer) 2 	1
21	maximumscore 1 aanpassingspolitiek	
22	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • Namen van totalitaire staten zijn (twee van de volgende): – Duitsland – Italië – Sovjet-Unie 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Het klassieke grondrecht is: vrijheid van onderwijs 	1
	<i>Opmerking</i> <i>Alleen als bij het eerste antwoord twee juiste namen van staten worden genoemd, wordt 1 scorepunt toegekend.</i>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

23 maximumscore 2

Bij omschrijving 1 hoort d (= SA).
 Bij omschrijving 2 hoort a (= Bund Deutscher Mädel).
 Bij omschrijving 3 hoort b (= Gestapo).
 Bij omschrijving 4 hoort e (= SS).

indien vier antwoorden juist	2
indien drie of twee antwoorden juist	1
indien minder dan twee antwoorden juist	0

24 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De nieuwe wetten die bedoeld worden, zijn de rassenwetten (van Neurenberg) (of een omschrijving/voorbeeld daarvan) 1
- Een gevolg voor de jongen was dat hij voortaan Joods werd genoemd / het verlies van grondrechten/burgerrechten (of een omschrijving/voorbeeld daarvan) / toenemende discriminatie/maatschappelijke uitsluiting (of een omschrijving/voorbeeld daarvan) 1

Opmerking

Als bij het eerste antwoord 'wetten bedoeld voor Duitse burgers' genoemd wordt, mag dat antwoord niet goed gerekend worden.

25 B

De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

26 D

27 maximumscore 1

vrijheid van meningsuiting

28 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Duitsland was in 1941 een totalitaire staat, want de politie gebruikt het hakenkruis / want de politie is nationaal-socialistisch (en dus niet onafhankelijk/staat niet boven de partijen zoals in een rechtsstaat wel het geval zou moeten zijn).

Opmerking

Alleen als na een juiste keuze een juiste verklaring volgt, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

29 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat de situatie positiever wordt voorgesteld dan de werkelijke situatie was / dat de Slag bij Stalingrad juist een keerpunt was in het nadeel van Duitsland / dat Duitsland de Slag bij Stalingrad heeft verloren.

30 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het doel van de geallieerde legerleiding was het verhinderen van troepen- en goederenvervoer door de vijand/Duitse soldaten 1
- Een onbedoeld gevolg was het transport van voedsel naar steden/het westen van Nederland stagneerde / de Hongerwinter (of een omschrijving daarvan) 1

31 maximumscore 2

- Bij de kampcommandant links hoort nationaliteit 3 (= Japans) 1
- Bij de vrouwen hoort nationaliteit 4 (= Nederlands) 1

32 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De vrouw was een collaborateur, omdat ze een relatie had met een Duitser/de vijand 1
- De vrouw was géén collaborateur, omdat verliefd worden op/aandacht krijgen van iemand geen collaboratie is / ze zelf niet in het kamp/met Duitsers had (samen)gewerkt 1

33 maximumscore 2

Eerst 4, dan 5, daarna 1, vervolgens 2 en ten slotte 3.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

34 maximumscore 2

Eerst 3, dan 2, daarna 5, vervolgens 4 en ten slotte 1.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Europa en de wereld (1945-1989)

35 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (één van de volgende):

- dat Indonesië, na het uitroepen van de onafhankelijkheid, zichzelf als een onafhankelijk land zag (waardoor er geen sprake meer was van een binnenlands conflict, maar van een oorlog tussen twee onafhankelijke landen)
- dat Nederland probeerde Indonesië als kolonie te behouden door middel van een oorlog/inzet van soldaten
- dat door het koloniale oorlogen te noemen Indonesië steun kon krijgen van de Verenigde Staten/van de Verenigde Naties

36 D

37 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat door samenwerking (van oude vijanden) in de EGKS/door wederzijdse controle over kolen en staal (de basis van oorlogsmateriaal)/door economische vooruitgang/welvaart oorlogen (in Europa) voorkomen konden worden.

38 maximumscore 2

In het antwoord moeten de volgende onderdelen te herkennen zijn:

- Nederland was lid van de **NAVO**;
- Hongarije was lid van het **Warschaupact**;
- deze (militaire) bondgenootschappen stonden vijandig tegenover elkaar (waardoor de vliegtuigen voor Hongarije beschouwd werden als komend uit vijandelijk gebied).

indien drie onderdelen te herkennen	2
indien twee onderdelen te herkennen	1
indien minder dan twee onderdelen te herkennen	0

39 A

40 maximumscore 2

Bij foto 1 hoort c (= opkomst van de televisie).
 Bij foto 2 hoort d (= Tweede Feministische Golf).
 Bij foto 3 hoort a (= multiculturele samenleving).

indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien minder dan twee antwoorden juist	0

41 B

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- 42 **maximumscore 1**
Eerst 4, dan 3, daarna 2 en ten slotte 1.

Opmerking
Er is maar één juiste volgorde.

Door de tijd heen

- 43 **maximumscore 2**
Eerst 3, dan 1, daarna 4, vervolgens 5 en ten slotte 2.

Opmerking
Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

De nieuwe wereldorde (vanaf 1990)

- 44 **maximumscore 1**
populisme

45 **D**

46 **A**

Door de tijd heen

47 **C**

- 48 **maximumscore 2**
Eerst 4, dan 2, daarna 5, vervolgens 1 en ten slotte 3.

Opmerking
Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinerator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 24 mei. Meteen aansluitend op deze datum start Cito met de analyse van de examens.

Ook na 24 mei kunt u nog tot en met 11 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

Alle bronnen zijn voor het laatst geraadpleegd op 12 juli 2018.

bron 1	naar: P.J. Oud, Honderd Jaren, Assen 1979, pag. 166.
bron 2	eigen beheer Cito/CvTE
bron 3	eigen beheer Cito/CvTE
bron 4	D. Rowley e.a., Geschoten. Oorlog in beeld, Vianen/Antwerpen 2004, pag. 77.
bron 5	M. Bryant, World War I in cartoons, Londen 2009, pag. 111.
bron 6	naar: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3829&language=german
bron 7	naar: http://www.historyonthenet.com/world-war-one-the-treaty-of-versailles/
bron 8	naar: A.P. Versteegh, De onvermijdelijke afkomst? De opname van Polen in het Duits, Belgisch en Nederlands mijnbedrijf in de periode 1920-1930, Hilversum 1994, pag. 63.
bron 9	http://www.ebert-gedenkstaette.de/pb/site/Ebert-Gedenkstaette/get/params_E874938391/1235553/Kanzler.jpg
bron 10	naar: de Telegraaf, 17 februari 1936
bron 11	naar: O. Hilmes, Berlijn 1936: een zomer in Hitlers Duitsland, Amsterdam 2016, pag. 150.
bron 12	naar: Soerabaijasch handelsblad, 11 mei 1940;
http://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:NIOD01:49270
bron 13	naar: https://www.verzetsmuseum.org/jongeren/klein_verzet/stelletje_rovers
bron 14	https://www.dhm.de/fileadmin/medien/lemo/images/xp993922.jpg
bron 15	naar: Twentsch Nieuwsblad, 8 februari 1943
bron 16	naar: http://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:MUSE01:TPC-IC-I-N-048
bron 17	naar: https://anderetijden.nl/aflevering/377/Verkering-met-de-vijand

- bron 18 fragment 1: naar: http://www.dbnl.org/tekst/sjen001dagb01_01/sjen001dagb01_01_0004.php inval
 fragment 2: naar: http://www.dbnl.org/tekst/sjen001dagb01_01/sjen001dagb01_01_0007.php bom
 fragment 3: naar: http://www.dbnl.org/tekst/sjen001dagb01_01/sjen001dagb01_01_0027.php feb
 fragment 4: naar: <http://www.stadsarchiefoss.nl/Default.aspx?so=g&id=339> 1944
 fragment 5: naar: http://www.dbnl.org/tekst/sjen001dagb01_01/sjen001dagb01_01_0228.php 1945
- bron 19 foto 1: <http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/ANP01:10734707>
 foto 2: M. van Rotterdam, de 70's, Utrecht 2005, pag. 17.
 foto 3: <http://www.onsoranje.nl/nieuws/nederlands-elftal/69777/de-datum-om-nooit-te-vergeten-25-juni>
- bron 20 <https://archive.cartoons.ac.uk/Record.aspx?src=CalmView.Catalog&id=cu2150>
- bron 21 naar: <https://www.parlement.com/id/vh8lnhry2za/populisme>
- bron 22 naar: http://archieff.wereldomroep.nl/data/files/images/cartoon2_2.jpg
- bron 23 <http://www.newsday.com/opinion/unrest-in-ukraine-cartoons-1.7151923#1>
- bron 24 eigen beheer Cito/CvTE